

σιν τῆς ψυχῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν αἰεξωτερικαὶ πράξεις τοῦ ἀτόμου διακανονίζονται· «Τὸ δέ γε ἀληθές, τοιοῦτόν τι ἦν, ὡς ἔοικεν, ἡ δικαιοσύνη ἀλλ' οὐ περὶ τὴν ἔξω πράξιν τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ περὶ τὴν ἐντός, ὡς ἀληθῶς περὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἑάσαντα τ' ἀλλότρια πράττειν ἕκαστον ἐν αὐτῷ μηδὲ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἀλληλα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γένη, ἀλλὰ τῷ ὄντι τὰ οἰκεία εὖ θέμενον καὶ ἄρξαντα αὐτὸν αὐτοῦ καὶ κοσμήσαντα καὶ φίλον γενόμενον ἐν ἑαυτῷ καὶ συναρμόσαντα τρία ὄντα, ὥσπερ ὄρους τρεῖς ἁρμονίας ἀτεχνῶς, νεότης τε καὶ ὑπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄττα μεταξὺ τυγχάνει ὄντα, πάντα ταῦτα συνδήσαντα καὶ παντάπασιν ἕνα γενόμενον ἐκ πολλῶν, σώφρονα καὶ ἡρμωσμένον, οὕτω δὲ πράττειν ἤδη, εἴαν τι πράττη ἢ περὶ χρημάτων κτήσιν ἢ περὶ σώματος θεραπείαν ἢ καὶ πολιτικόν τι ἢ περὶ τὰ ἴδια συμβόλαια, ἐν πᾶσι τούτοις ἡγούμενον καὶ ὀνομάζοντα δικαίαν μὲν καὶ καλὴν πράξιν ἢ εἴαν ταύτην τὴν ἔξιν σώζη τε καὶ συναπεργάζεται, σοφίαν δὲ τὴν ἐπιστατοῦσαν ταύτῃ τῇ πράξει ἐπιστήμην, ἀδίκον δὲ πράξιν ἢ εἴαν αἰεὶ ταύτην λύει, ἀμαθείαν δὲ τὴν ταύτῃ αὐτὴ ἐπιστατοῦσαν δόξαν» (Πολτ. 443 DE).

«Ὡς πρὸς ἑκάστους τοὺς οἰκείους ἔχει, (ὁ Τύραννος) ἐν οἷς μάλιστα γυμνὸς ἂν ὀφθεῖη τῆς τραγικῆς σκευῆς».

ΣΩΚΡΑΤΗΣ

II

ΑΙ ΑΔΙΚΟΙ ΨΥΧΑΙ

Ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς δυσαναλόγου διατάξεως τῆς ψυχῆς ἐπακολουθεῖ ὡς ἀναγκαία συνέπεια κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ἀδίκος πράξις, καὶ ἡ ἐν γένει τοῦ ἀτόμου συμπεριφορά, καθὼς τὰ ἐπόμενα παραδείγματα δεικνύουσιν. Ἡ ψυχή τοῦ «τιμοκρατικοῦ» ἀνθρώπου εἶναι ἀδίκος, διότι ἐλλεῖπει αὐτῆς ὁ πόθος διὰ τὴν ἀλήθειαν, ὁ ἔρως τῆς μαθήσεως, τὴν θέσιν τοῦ ὁποίου κατέλαβε ἡ θέλησις. Ὁ τιμοκρατικὸς (φιλό-τιμος) δεσμεύεται ὑπὸ τῶν ἐξωτερικῶν ἐμφανίσεων, διότι στερεῖται τοῦ διαγνωστικοῦ λόγου, ὅπως σταθμίσῃ αὐτὰς σύμφωνα μὲ τὴν ἐσωτερικὴν ἀξίαν τοῦ ἀτόμου καὶ ἐξ αἰτίας τούτου συμπεριφέρεται κατὰ τρόπον

βάρβαρον πρὸς τοὺς δούλους, ὑποτακτικῶς δὲ καὶ δουλοπρεπῶς πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς. Οὗτος εἶναι ἐρασιτέχνης τῶν τεχνῶν, ἔφ' ὅσον δὲν ἀσχολεῖται μὲ αὐτὰς ἀπὸ ἐσωτερικὴν ἀνάγκην καὶ δὲν ἐννοεῖ τὴν ἐν αὐταῖς ἐνυπάρχουσαν ἀλήθειαν. Ἄγαπᾷ τὰ χρήματα ὡς μέσον πρὸς σκοπὸν, πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοδοξίας του καὶ φιλαρχίας, κατὰ συνέπειαν εἶναι σπάταλος καὶ ὄχι οἰκονόμος. Πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἄνω ἐπιθυμιῶν του ἐπιδιώκει νὰ ἐπικρατήσῃ καὶ μάλιστα ὄχι διὰ τοῦ λόγου καὶ τῶν φυσικῶν προτερημάτων (προσόντων) ἀλλὰ διὰ τῆς βίας, (δυνάμεως) καὶ τῶν πολεμικῶν κατορθωμάτων. Ἐν συντομίᾳ ὁ τιμοκρατικὸς τύπος καὶ χαρακτήρ εἶναι ὁ φιλόδοξος, ἀρχομανής, ὁ ἄνθρωπος τῆς θέλησεως (Willensmensch), ἔφ' ὅσον ἐλλείπει αὐτῷ τὸ λογιστικόν, «διὰ τὸ ἀποληφθῆναι τοῦ ἀριστοῦ φύλακος» (Πολ. 549 Β). Κατὰ μίαν βαθμίδα κατώτερον τούτου ἴσταται ὁ ὀλιγαρχικὸς (φιλοχρήματος) χαρακτήρ. Ἐν αὐτῷ ἐπεκράτησε τὸ ἐπιθυμητικὸν μέρος (γένος) τῆς ψυχῆς, ἔνθεν καὶ ἔνθεν δὲ εὐρίσκονται τὸ λογιστικόν καὶ ἡ θέλησις ὡς ὑπηρετᾷ αὐτοῦ (Πολ. 553 Δ). Παρ' αὐτῷ εἶναι ὄλα μέσα, πρὸς κερδοσκοπίαν, τόσον τὸ ἐξουσιάζειν, ὅσον καὶ τὸ κυβερνᾶν. Οὗτος ἔχει ὡς ἰδανικὸν εἰς τὴν ζωὴν τὴν ἀπόκτησιν πλούτου. Εἶναι ὁ τύπος τοῦ φιλαργύρου, τοῦ χρηματοσυλλέκτου ἄνευ οὐδενὸς ἀπωτέρου σκοποῦ· λόγῳ δὲ τῆς φιλαργυρίας ἱκανοποιεῖ μόνον τὰς ἀναγκαίας ἐπιθυμίας του. (Πολ. 555 Α).

Οἱ τοῦτον διαδεχθέντες ἐμφανίζουσι τὸν δημοκρατικὸν τύπον. Τὴν ἐξουσίαν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κατέλαβον αἱ «ἀναλωτικαὶ» ἐπιθυμῖαι, ἔκεῖναι δηλαδή, αἱ ὅποια ἐξέρχονται πλέον τῶν ὁρίων τῆς ἀνάγκης. Αὗται εἶναι οἱ «κηφῆνες», ὑπὸ τῶν ὁποίων ἡ ψυχὴ καταδουλοῦται. Ἄνευ πολλῶν ἐμποδίων «κατέλαβον (αἱ ἐπιθυμῖαι) τὴν τοῦ νέου τῆς ψυχῆς ἀκρόπολιν, αἰσθανόμεναι κενὴν μαθημάτων τε καὶ ἐπιτηδευμάτων καλῶν καὶ λόγων ἀληθῶν, «οἱ δὲ ἀριστοὶ φρουροὶ τε καὶ φύλακες ἐν ἀνδρῶν θεωφιλῶν εἰσι διανοίαις». (Πολ. 560 Β). Ὁ δημοκρατικὸς χαρακτήρ δὲν ζῆ ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένου προγράμματος πρὸς ἐπιτυχίαν σκοποῦ τινος, καθὼς ἡ ἀληθῆς γνῶσις ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ παρασύρεται ὑπὸ τοῦ ὁρέματος τῶν ἐκάστοτε περιστάσεων καὶ τυχαίων γεγονότων. Ἰσχύει δι' αὐτὸν τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Edinger: «Nicht der Fisch holt die

Beute, sondern die Beute holt sich den Fisch heran». (über Tierpsychologie 1909).

Τέλος ἔρχεται πρὸς ἐξέτασιν ἡ ψυχὴ τοῦ τυράννου, ὡς ἡ πλέον ἄδικος, διότι ἐν αὐτῇ κυριαρχοῦσι αἱ «παράνομοι» ἐπιθυμίαι, αἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν τρίτην κατηγορίαν τῶν ἐπιθυμιῶν, «ὡς ἄρα δεινόν τι καὶ ἄγριον καὶ ἄνομον ἐπιθυμιῶν εἶδος ἐκάστω ἔνεστι τοῦτο δὲ ἄρα ἐν τοῖς ὕπνοις γίνεταί ἐνδηλον». (Πολ. 572 B).

Ἡ ψυχὴ τοῦ τυράννου καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ «τυραννικοῦ» ἔρωτος, γυμνὴ πλέον σωφροσύνης, «ἀπηλλαγμένη αἰσχύνης καὶ φρονήσεως», ἔφ' ὅσον δὲν ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν της τὰ μέσα πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἄγριων ἐπιθυμιῶν, δὲν διστάζει πρὸ οὐδεμιᾶς βίας (Πολ. 571 C). Κατ' ἀρχὰς ὁ τύραννος βιαιοπραγεῖ κατὰ τῶν γονέων του ¹⁾ καὶ κατόπιν ἐναντίον ὄλων «ὑπερβάς ὁ τύραννος, φυγὼν νόμον τε καὶ λόγον» (Πολιτ. 587 C). Εἶναι ὁ πτωχότερος τῶν ἀνθρώπων, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ψυχικὸν πλοῦτον, διότι κυριαρχεῖται ὑπὸ τοῦ «ἀπλήστου» μέρους τῆς ψυχῆς καὶ συνεπῶς ὑποφέρει ἀπὸ ἀκόρεστον δίψαν ἐπιθυμιῶν. Εἶναι δοῦλος τῶν ἐπιθυμιῶν του καὶ συνεπῶς μὴ ἐλεύθερος εἰς τὰς ἀποφάσεις του. Αἱ ἐπιθυμίαι τυφλώνουν καὶ δὲν ἀφίνουσι τὸν τύραννον νὰ γνωρίσῃ ποῖον εἶναι δι' αὐτὸν τὸ ἀληθὲς ἀγαθὸν καὶ συμφέρον του, ὅπερ αὐτὸς οὕτως κατὰ βᾶθος ἐπιθυμεῖ. (Γοργίας 466 D).

Ὁ Τύραννος δὲν εἶναι μόνον πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους ἄδικος καὶ κακός, ἀλλὰ κυρίως καὶ πρὸ παντὸς πρὸς ἑαυτὸν καὶ συνεπῶς, κατὰ τὸν Πλάτωνα, «ἀθλιώτατον τοῦτον δὲ αὐτὸν τυγχάνει ὄντα, ὅς ἂν τυραννικώτατος ὦν ἑαυτοῦ» (Πολ. 580 C).

Ἐξ ὄλων τῶν ἀναπτυχθέντων τύπων καὶ χαρακτήρων, τοῦ τιμοκρατικοῦ, ὀλιγαρχικοῦ, δημοκρατικοῦ καὶ τυραννικοῦ, καθίσταται φανερόν ὅτι εὐτυχέστερος καὶ εὐδαιμονέστερος ἐν τῷ βίῳ ὁ δίκαιος μὲ τὴν ψυχικὴν ἁρμονίαν εἶναι, τὸν ὁποῖον ὁ Πλάτων «βασιλικὸν» ἀποκαλεῖ: «τοῦτον δ' εἶναι τὸν βασιλικώτατον καὶ βασιλεύοντα αὐτοῦ» (Πολ. 580 C).

1) «Ἐνεκα νεωστὶ φίλης καὶ οὐκ ἀναγκαίας ἐταίρας γεγονυίας τὴν πάλαι φίλην καὶ ἀναγκαίαν μητέρα, ἢ ἔνεκα ὠραίου νεωστὶ φίλου γεγονότος οὐκ ἀναγκαίου τὸν ἄωρόν τε καὶ ἀναγκαῖον πρεσβύτην πατέρα καὶ τῶν φίλων ἀρχαιότατον δοκεῖ ἂν σοὶ ὁ τοιοῦτος πληγαῖς τε δοῦναι καὶ καταδουλώσασθαι ἂν αὐτοὺς ὑπ' ἐκείνοις, εἰ εἰς τὴν αὐτὴν οἰκίαν ἀγάγοιτο»; (Πολ. 574 BC).

Rot ist das Recht. Im Blute leben
Muss meinen Jüngern sein Gebot
Wenn sie nur mit der Logik streben,
Hat's mit dem Rechten seine Not.

KARL HEINSHEIMER.

III

ΑΙ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΤΩΝ ΣΟΦΙΣΤΩΝ ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΥ

Οἱ Σοφισταὶ θὰ ἐρωτήσωσι περὶ τῶν ἀναπτυχθέντων παραδειγμάτων : διατί ὀνομάζομεν ἐκείνους ἀδίκους χαρακτῆρας καὶ δυστυχεῖς ἀνθρώπους ἀποκαλοῦμεν, ἀφοῦ τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην ψυχικὴν διάταξιν ἢ «φύσις» ἐκάστου ἀπαιτεῖ ; ὅταν, ὅπως λέγει ὁ Πρωταγόρας : «πάντων χρημάτων μέτρον (ἕκαστον) ἄνθρωπον εἶναι ;» Τί δικαιολογεῖ τοὺς πλατωνικοὺς ἰσχυρισμοὺς ; Ὁ Πλάτων θὰ ἔδιδε τὴν ἀπάντησιν : ἀκριβῶς τίποτε ἄλλο παρὰ ὁ ὅρος «φύσις» τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ ὅρος «οἰκεῖον», ὑπὸ ἄλλην ὅμως ἔννοιαν. Κατ' αὐτὸν ἡ ἀληθὴς φύσις τοῦ ἀνθρώπου δὲν εὕρισκεται ἐν ταῖς ἐπιθυμίαις, ἀλλὰ βαθύτερον αὐτῶν, ὅπισθεν τῶν φαινομένων, ἐν τῷ νόμῳ τῆς γενικῆς, νοητῆς μόνον ἰδέας. Ἐξ αὐτῆς ἀναχωροῦντες δίδομεν εἰς τὰ φαινόμενα τὴν ἀληθῆ αὐτῶν ἔννοιαν καὶ περιεχόμενον, «σώζειν τὰ φαινόμενα», καὶ δὴ τὴν ἔννοιαν ὅχι ὅπως ταῦτα ἐμφανίζονται, ἀλλὰ ὅποια δέον ἀληθῶς νὰ εἶναι. Διὰ τῶν ἀναπτυχθέντων παραδειγμάτων ἠθέλησε ὁ Πλάτων νὰ δείξῃ τὸν ὑπάρχοντα ἐσωτερικὸν ἀνταγωνισμὸν μεταξὺ λογικοῦ καὶ πάθους, καὶ ἐν μέσῳ αὐτῆς τῆς πάλης τὴν συμφιλιωτικῶς ἐπιδρῶσαν δικαιοσύνην, χάριν τοῦ ὅλου, νὰ ἐξυψώσῃ.

1. Δίκαιον εἶναι τὸ ἀποδιδόναι τὰ ὀφειλόμενα.

Οἱ Σοφισταὶ ἠθέλον νὰ καθορίσωσι τὸ δίκαιον φαινομενολογικῶς, ἐμπειρικῶς. Ὁ Πολέμαρχος, εἰς τὰ πρῶτα βιβλία τῆς πολιτείας τοῦ Πλάτωνος, διακηρύσσει τὸν γνωστὸν ὅρισμόν τῶν χρόνων ἐκείνων, ὅτι δηλαδὴ δικαιοσύνη : «τὸ τὰ ὀφειλόμενα ἐκάστῳ ἀποδιδόναι δίκαιόν ἐστι», καὶ «τὸ τοὺς φίλους εὖ ποιεῖν καὶ τοὺς ἐχθροὺς κακῶς». Ἀμφότεροι οἱ ὅρισμοί εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα ἐσφαλμένοι. Ὁ πρῶτος, διότι πολὺ γενικῶς καθορίζει τὴν ἰδέαν τῆς δικαιοσύνης χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν τὰ ἐκάστοτε ἰδιαίτερα πραγματικὰ περιστατικά.

Ἐνας τοιοῦτος ὁρισμὸς τῆς δικαιοσύνης μᾶς ὀδηγεῖ εἰς τὸ ἀντίθετον δηλαδή εἰς τὴν γνωστὴν φράσιν τῶν νομικῶν : «*Summum jus summa injuria*». Ὁ Σωκράτης τοῦ Πλάτωνος δὲν ἤθελε τὴν δικαιοσύνην ὡς κᾶτι ξένον πρὸς τὴν πραγματικότητα, ἀλλὰ ὡς κᾶτι ὠφέλιμον διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τοῦτο περιορίζει τὸ ἀπόλυτον τῆς ἄνω ἐννοίας διὰ τῆς προσθήκης τοῦ ὅρου «προσῆκοι»· δηλαδή δικαία εἶναι ἡ ἀπόδοσις τῶν ὀφειλομένων, ὅταν αὕτη ἐν συνδυασμῶ πρὸς τὰ ἐκάστοτε πραγματικὰ περιστατικὰ τῆς εἰδικῆς περιπτώσεως δι' ἀμφοτέρω τὰ μέρη ὠφέλιμος εἶναι, προσήκει. Ὁ δεύτερος ὁρισμὸς : «φίλους ὠφελεῖν καὶ ἐχθροὺς βλάπτειν» (δίκαιον εἶναι), εἶναι ἐπίσης, κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἐσφαλμένος, διότι ἡ δικαιοσύνη δὲν πρέπει νὰ ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὸ ἀσταθές αἰσθημα τῆς φιλίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἥτις φιλία καθ' ἑμᾶς δὲν προηγεῖται, (*sie ist nicht das Primäre*), ἀλλ' εἶναι συνέπεια ὀρθῆς καὶ δικαίας συμπεριφορᾶς. Ἡ ἀληθῆς δικαιοσύνη δὲν διαιρεῖ τοὺς ἀνθρώπους εἰς δύο κατηγορίας ἐχθρῶν καὶ φίλων, ἵνα τοὺς πρώτους βλάπτῃ καὶ τοὺς δευτέρους ὠφελῇ· μία γνώμη ἥτις παρ' ὅλον τοῦτο ἦτο ἀρκετὰ διαδεδομένη κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἐθεωρεῖτο ὡς κακὸν τὸ νὰ προξενῇ τις βλάβην εἰς τοὺς ἐχθροὺς : «Ὁμοίως αἰσχροὺς εἶναι νόμιζε τῶν ἐχθρῶν νικᾶσθαι ταῖς κακοποιαῖς καὶ τῶν φίλων ἠτιτᾶσθαι ταῖς εὐεργεσίαις» (Ἰσοκράτης πρὸς Δημόνικον § 26). Ἀντιθέτως ἡ δικαιοσύνη ἐμφανίζεται μὲ κλειστοὺς τοὺς ὀφθαλμούς, ἵνα μεταχειρίζεται ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἐξ ἴσου, χωρὶς νὰ παρασύρεται ἀπὸ προσωπικοὺς δεσμούς, ἀλλ' ἀμερολήπτως νὰ ἐκφέρῃ τὴν κρίσιν της. Ἡ δικαιοσύνη δέον νὰ ὀρισθῇ κατὰ τὸν Πλάτωνα ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ σκοποῦ, τοῦ τέλους, τοῦ συμφέροντος, ὅπερ αὕτη εἰς τοὺς ἀνθρώπους προσφέρει. Ὁ σκοπὸς αὐτῆς συνίσταται ἐν τούτῳ, ἵνα τοὺς ἀνθρώπους δικαίους ποιήσῃ, ὅπως ἡ μουσικὴ αὐτοὺς ἐξευγενίζει. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὅπως ἡ μουσικὴ, μία τέχνη, μία «ἀνθρωπεῖα ἀρετὴ», ἥτις ἀγαθόν τι εἰς τοὺς ἀνθρώπους προσφέρει.

2. Δίκαιον εἶναι τὸ συμφέρον τοῦ κρείττονος.

Ὁ Θρασύμαχος ἐξ ἄλλου—εἰς τῶν ἐπιδεξιωτέρων Σοφιστῶν ἐκείνης τῆς ἐποχῆς—ὀρίζει τὴν δικαιοσύνην ὡς «τὸ τοῦ κρείττονος συμ-

φέρων»· μία φράσις, τῆς ὁποίας ἡ ὀρθότης ἀπὸ ὅλας τὰς πλευρὰς ἐξετάζεται. Δίκαιον εἶναι κατ' αὐτόν, ὅτι τῷ κρείττονι (τῷ ἰσχυροτέρῳ) ὠφέλειαν φέρει. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ζήτημα δυνάμεως, ἰσχύος τῶν ἐκάστοτε κυβερνώντων, εἴτε κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δημοκρατίας, εἴτε κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὀλιγαρχίας ἢ τυραννίας. Διὰ τῆς κρατικῆς δυνάμεως τίθενται κανόνες δικαίου πρὸς ὄφελος τῶν κρατούντων, καὶ ὅστις δὲν ὑπακούει εἰς τοὺς τεθέντας κανόνας χαρακτηρίζεται ὡς ἀδίκος, παράνομος, ἀνήθικος. Παρομοίαν σκέψιν ἀναπτύσσει ὁ Σαῖξπηρ· «συνείδησις εἶναι μία λέξις διὰ τοὺς δειλοὺς καὶ μόνον, ἐφευρεθεῖσα πρὸς συγκράτησιν αὐτῶν καὶ χάριν τοῦ συμφέροντος τῶν ἰσχυρῶν· δι' ἡμᾶς εἶναι συνείδησις ἢ ἀντίστασις, τὸ ξίφος νόμος» (Ῥιχάρδος ὁ τρίτος V, 3). Ὁ Κυβερνήτης (κρείττων) δὲν διοικεῖ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ὑπηκόων, τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ χάριν τοῦ ἰδίου συμφέροντος. Ὑπὸ τοῦ Θρασυμάχου ὑποστηρίζεται ὁ ἄκρος ὑποκειμενισμός, ἀτομισμός καὶ ἡ θεωρία τῆς δυνάμεως. Ἡ ἀλήθεια, ὅτι τὰ κοινωνικὰ φαινόμενα ὠρισμένην προδιαγεγραμμένην ὑπὸ τοῦ πνεύματος πορείαν ἀκολουθοῦσι, ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τῆς ἀνωτέρω θεωρίας (Machttheorie), ἀφοῦ ὅλα εἶναι κατ' αὐτὴν ζήτημα δυνάμεως. Δι' αὐτῆς τῆς θεωρίας ἀνοίγονται ἐλευθέρως αἱ θύραι εἰς τὴν αὐθαιρεσίαν· καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τοιοῦτον αὐθαίρετον πνεῦμα ἀπήντησαν κάποτε οἱ Ἀθηναῖοι πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Μήλου, καθὼς μᾶς διηγεῖται ὁ Θουκυδίδης· «Ἡμεῖς (οἱ Ἀθηναῖοι) τοίνυν, οὔτε αὐτοὶ μετ' ὀνομάτων καλῶν, ὡς ἢ δικαίως τὸν Μῆδον καταλύσαντες ἄρχομεν ἢ ἀδικούμενοι νῦν ἐξερχόμεθα, λόγον μῆκος ἀπιστον παρέξομεν, οὔθ' ὑμᾶς ἀξιούμεν ἢ ὅτι Λακεδαιμονίων ἀποικοὶ ὄντες οὐ ξυνεστρατεύσατε ἢ ὡς ἡμᾶς οὐδὲν ἠδικήσατε λέγοντες οἷεσθαι πείσειν τὰ δυνατὰ δ' ἐξ ὧν ἐκάτεροι ἀληθῶς φρονοῦμεν διαπράσσεσθαι, ἐπισταμένους πρὸς εἰδότας ὅτι δίκαια μὲν ἐν τῷ ἀνθρώπινῳ λόγῳ ἀπὸ τῆς ἴσης ἀνάγκης κρίνεται, δυνατὰ δὲ οἱ προύχοντες πράσσουσι καὶ οἱ ἀσθενεῖς συγχωροῦσιν». «Ἡγούμεθα γὰρ τό τε θεῖον δόξη τὸ ἀνθρώπειόν τε σαφῶς διὰ παντὸς ὑπὸ φύσεως ἀναγκαίας, οὔτ' ἂν κρατῆ, ἄρχειν· καὶ ἡμεῖς οὔτε θέντες τὸν νόμον οὔτε κειμένῳ πρῶτοι χρησάμενοι, ὄντα δὲ παραλαβόντες καὶ ἐσόμενον ἐς αἰὲν κατα-

λείποντες χρώμεθα αὐτῷ, εἰδότες καὶ ὑμᾶς ἂν καὶ ἄλλους ἐν τῇ αὐτῇ δυνάμει ἡμῖν γενομένοις δρῶντες ἂν αὐτὸ (Θουκ. V).

Ὁ Θρασύμαχος περιγράφει μίαν κοινωνικὴν ζωὴν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἕκαστος καὶ μόνον δι' ἑαυτὸν ἐνδιαφέρεται καὶ εἰς τὰς πράξεις του πάντοτε τὸ ἑαυτοῦ συμφέρον ἔχει ὑπ' ὄψιν. Τί εἶναι ὅμως τὸ ἀληθές συμφέρον τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ ζωῇ, εἰς τί συνίσταται τόσον τοῦτο ὅσον καὶ ἡ ἀνθρωπίνη εὐδαιμονία, ὅλα αὐτὰ τὰ βασικὰ προβλήματα κάθε φιλοσοφοῦντος θεωροῦνται ὑπὸ τοῦ Θρασυμάχου καὶ τῶν ἀφελῶν αὐτονόητα. Τὸ συμφέρον ἑκάστου καὶ ἡ εὐδαιμονία του συνίσταται κατ' αὐτοὺς ἐν τῇ εὐημερίᾳ, ἐν τῇ κατοχῇ πλούτου, ἐν τῷ «χρηματισμῷ» καὶ τῇ «πλεονεξίᾳ» (Πολ. 359 C 362 A). Μίαν κοινωνίαν ἐκ «δαιτυμόνων» μᾶς ἐξιστορεῖ ὁ Θρασύμαχος, ἐν τῇ ὁποίᾳ εὐδαιμονία σημαίνει σωματικὴ εὐημερία, ἱκανοποίησις ἐπιθυμιῶν, «εὐωχία». Διὰ τὸν Σωκράτην τοῦ Πλάτωνος ὅμως ἔχει ἄλλην ἀνωτέραν ἔννοιαν καὶ σκοπὸν ἢ ζωή.

Κατὰ τὸν Πλάτωνα, σύμφωνα μὲ τὴν σκέψιν τῆς προηγουμένης παραγράφου, ἡ δικαιοσύνη μία τέχνη εἶναι, μιὰ «ἰνθρωπεῖα ἀρετή», ἣτις τοὺς ἀνθρώπους δικαίους ποιεῖ. Ὄταν ὅμως ἐξετάζει κανεὶς τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ὅσον ἀφορᾷ τὸν γενεσιουργὸν αὐτῶν λόγον καὶ αἰτίαν, παρατηρεῖ, ὅτι ὅλαι ἐγεννήθησαν πρὸς ἐξάλειψιν «πονηρίας» τινός. Αἱ τέχναι ἐγεννήθησαν ὄχι χάριν ἑαυτῶν, πρὸς τὸ συμφέρον των, ἀλλὰ ὑπὲρ τοῦ ἀντικειμένου, ὅπερ ἐξετάζουσι, «οὐ τέχνη ἐστίν». Ἄρχειν ἀφ' ἑτέρου σημαίνει ὑπερνίκησιν ἐνὸς κακοῦ, συμπλήρωσιν μιᾶς ἀτελείας. Ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη π. χ. ὑπάρχει διότι τὸ σῶμα εἶναι ἀσθενικόν· χάριν τῆς ὑγείας αὐτοῦ ὑφίσταται ἐκείνη καὶ ὄχι πρὸς τὸ συμφέρον καὶ πρὸς χρηματισμὸν τοῦ ἱατροῦ. Οἱ «ἐπιεικεῖς» κυβερνῆται ἀναλαμβάνουσι τὴν ἐξουσίαν, ἄμοιροι προσωπικοῦ συμφέροντος καὶ φιλοδοξίας, καὶ μόνον πρὸς θεραπείαν τῶν κακῶς ἐχόντων, «τὰ ἀλλότρια κακὰ μεταχειρίζεσθαι ἀνορθοῦντα», καὶ ἐκ φόβου ἵνα μὴ περιέλθῃ ἡ ἐξουσία εἰς χεῖρας τῶν φαύλων.

Μὲ ἄλλας λέξεις πλατωνικὴ δικαιοσύνη εἶναι μία τέχνη προικισμένη μὲ ἰδιαιτέραν δύναμιν πρὸς ἱκανοποίησιν «ἀλλοτρίων συμφερόντων». Ἡ δικαιοσύνη ὑπάρχει πρὸς τὸ συμφέρον τρίτου, «ἀλλότριον ἀγαθὸν» εἶναι, καὶ δὴ ἐνυπάρχει ἐν τῷ κράτει, πρὸς τὸ συμφέρον

τῶν πολιτῶν, καὶ οὐχὶ χάριν τῶν ἰθύνοντων. Ἐπὶ πλεόν: ἐὰν ἀνήκη εἰς τὴν ψυχὴν τὸ «ἐπιμελεῖσθαι, ἄρχειν, καὶ βουλευέσθαι», ἐὰν εἶναι ἢ ψυχὴ τὸ ὄργανον, τὸ ὁποῖον τοὺς σκοποὺς θέτει, τότε εἶναι ἀνάγκη καὶ αὕτη νὰ εἶναι προικισμένη μὲ μίαν «οἰκείαν ἀρετήν». Τοιοῦτοτρόπως συμβαίνει ἄλλως τε μὲ κάθε ὄργανον τοῦ σώματος, ὅπερ πρὸς ἐπιτυχίαν ὠρισμένου σκοποῦ ἰδιαιτέραν δύναμιν κατέχει καθὼς π. χ. διὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἢ ὄρασις ὡς ἰδιαιτέρα δύναμις αὐτῶν ἰσχύει, διὰ τὰ ὦτα ἢ ἀκοή, ἢ δύναμις τοῦ ἀκούειν κλπ. Μία τοιαύτη λοιπὸν δύναμις τῆς ψυχῆς εἶναι ἢ δικαιοσύνη καὶ ὁ ἔχων αὐτὴν «εὖ πράττει», ὅστις δὲ «εὖ πράττει» καὶ «εὖ βιώνεται» καὶ συνεπῶς «εὖ δαίμων» εἶναι.

Αἱ ἀνωτέρω λαμπραὶ παρατηρήσεις τοῦ Πλάτωνος περὶ τῆς δικαιοσύνης εἶναι μία ἀπλῆ εἰσαγωγή, ἵνα δείξῃ εἰς τὸν ἀναγνώστην, πρὸς ποῖον σημεῖον κατευθύει ὁ Σωκράτης μὲ τὴν διαλεκτικὴν του τὰς προσπαθείας του. Ὁ Σωκράτης θέλει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἢ δικαιοσύνη ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ τὴν ἐστίαν ἔχει, ὅτι αὐτὴ τὴν ψυχὴν ἐξ ὀλοκλήρου προσδιορίζει, κυρίως χαρακτηρίζει, ὅτι τὸ «δίκαιον εἶναι» ἀληθὲς καὶ κύριον ἀγαθὸν τῆς ψυχῆς εἶναι.

Ἐν τέλει ἀναμιγνύονται εἰς τὴν συζήτησιν καὶ οἱ δύο ἀδελφοὶ τοῦ Πλάτωνος Γλαῦκων καὶ Ἀδείμαντος ὑποστηρίζοντες τὰς ἀπόψεις τῶν σοφιστῶν, οὐχὶ βεβαίως ἐκ πεποιθήσεως, ἀλλ' ἵνα δόσωσι εὐκαιρίαν εἰς τὸν Σωκράτην, νὰ ἀνυψώσῃ εἰς τὸ καθαρὸν φῶς τὴν ὀρθὴν ἀντίληψιν περὶ τοῦ ὑπὸ συζήτησιν θέματος. Ἐξόχως μᾶς περιγράφουσαν οὕτοι μὲ ὀλίγας λέξεις τὴν κατάστασιν ἐκείνης τῆς περιόδου τῶν σοφιστῶν, καθ' ἣν εἷς πόλεμος ἠγέρθη πρὸς ἀνατροπὴν ὅλων, ὅτι ἔως τότε ὡς ὀρθὸν ἴσχυε, «eine Umwertung aller Werte» (Nitzsche). Ἡ περιγραφή των δίδει εἰς ἡμᾶς μίαν εἰκόνα τῆς ἠθικῆς καὶ τῶν ἠθῶν, τῆς θρησκευτικῆς πίστεως, διαπαιδαγωγῆσεως τῶν τέκνων ἐκείνων κλπ. εἰκόνας, τὰς ἐποίας μὲ ὀλίγην φαντασίαν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ζωντανὰς πρὸ ὀφθαλμῶν, παρ' ὅλον ὅτι τόσοι αἰῶνες παρῆλθον. Ὅταν πάλιν λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχον καταλάβει αἱ ἀντιλήψεις τῶν σοφιστῶν εἰς τὰς λαϊκὰς μάζας, πόσον μεγάλη ἦτο ἢ φθοροποιὸς αὐτῶν δύναμις, τότε ἀντιλαμβάνεται πόσον

ψυχικὸν σθένος χρειάζεται διὰ νὰ τεθῆ τις ἀντιμέτωπος αὐτῶν: «Τίνα οὖν ἄλλον σοφιστὴν οἶει ἢ ποίους ἰδιωτικοὺς λόγους ἐναντία τοῦτοις τείνοντας κρατήσῃν; . . . οὐ γάρ, ἦν δ' ἐγώ, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιχειρεῖν πολλὴ ἄνοια». (Πολ. 492 DE).

Εἰς τὸ σιγήθη τῶν ἀδελφῶν τοῦ Πλάτωνος καίει ἓνας νεανικὸς πόθος καὶ ἔρωσ δι' ἰδανικά. Οὗτοι θὰ εἶχον τύχει τῆς καλλιτέρας ἀνατροφῆς καὶ παιδείας ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, ὡς τέκνα μιᾶς τῶν καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῶν Ἀθηνῶν, θὰ εἶχον ἀκούσει ἀσφαλῶς τοὺς καλλιτέρους τῶν δητόρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, νὰ ὁμιλῶσι περὶ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ, περὶ ἀρετῆς καὶ εὐδαιμονίας, μὲ μίαν λέξιν περὶ τοῦ καλλιτέρου βίου. Καὶ ὅμως οἱ λόγοι ἐκεῖνοι δὲν εἶχον καμμίαν ἐπίδρασιν ἐπ' αὐτῶν, διότι διεκήρυσσον ἀντιλήψεις περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καθαρῶς ὑλιστικῶς, διότι ἦσαν ἐξετάσεις τοῦ δικαίου ἀπὸ ἀπόψεως καθαρῶς ὀφελιμιστικῆς. Τοιοῦτοι λόγοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἱκανοποιήσωσι μίαν ψυχὴν πλήρη ἰδεολογίας, πλήρη ἔρωτος καὶ πόθου διὰ τὴν ἀληθῆ γνῶσιν, διὰ τὴν καθαρὰν εὐτυχίαν ἐν τῷ κόσμῳ μακρὰν πάσης ὀφελιμιστικῆς σκέψεως. Ἀπὸ τοιοῦτον πνεῦμα ὁρμώμενος ἔλεγε ὁ Ἀδείμαντος πρὸς τὸν Σωκράτην: «ᾧ θαυμάσιε πάντων ὑμῶν, ὅσοι ἐπαινέται φατὲ δικαιοσύνης εἶναι, ἀπὸ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἠρώων ἀρξάμενοι, ὅσων λόγοι λελειμμένοι, μέχρι τῶν νῦν ἀνθρώπων οὐδεὶς πώποτε ἔψεξεν ἀδικίαν οὐδ' ἐπήνεσεν δικαιοσύνην ἄλλως ἢ δόξας τε καὶ τιμὰς καὶ δωρεὰς τὰς ἀπ' αὐτῶν γιγνομένας· αὐτὸ δ' ἐκάτερον τῆ αὐτοῦ δυνάμει τί δρᾷ, τῆ τοῦ ἔχοντος ψυχῆ ἐνόον, καὶ λανθάνον θεοῦς τε καὶ ἀνθρώπους, οὐδεὶς πώποτε οὐτ' ἐποίησε οὔτε ἐν ἰδίῳ λόγῳ ἐπεξῆλθεν ἱκανῶς τῷ λόγῳ, ὡς τὸ μὲν μέγιστον κακῶν ὅσα ἴσχει ψυχὴ ἐν αὐτῇ, δικαιοσύνη δὲ μέγιστον ἀγαθόν. Εἰ γὰρ οὕτως ἐλέγετο ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ πάντων ὑμῶν καὶ ἐκ νέων ἡμᾶς ἐπείθετε οὐκ ἂν ἀλλήλους ἐφυλάττομεν μὴ ἀδικεῖν, ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῦ ἦν ἕκαστος ἄριστος φύλαξ, δεδιὼς μὴ ἀδικῶν τῷ μεγίστῳ κακῷ ξύνοικος ἦ» (Πολ. 366E, 367 A).

3. Τὸ δίκαιον εἶναι κοινωνικὸν Συμβόλαιον τῶν ἀδυνάτων.

Ὁ ἕτερος τῶν ἀδελφῶν Γλαῦκων κατατάσσει περαιτέρω τὴν δι-

καιοσύνην ὑπὸ τὴν κατηγορίαν τῶν ἀγαθῶν ἐκείνων, τὰ ὅποια μετὰ κόπων καὶ δυσχερειῶν ἀποκτῶνται, πλὴν ὅμως ὠφέλιμα εἶναι καὶ συνεπῶς ἄξια ἐπιδιώξεως· ὅπως π.χ. συμβαίνει μὲ τὰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις καὶ τὴν ἰατρικὴν θεραπείαν. Ἀκολούθως μάλιστα κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ προηγούμενα ὑποστηρίζει τὴν γνώμην, ὅτι ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον οὐδὲ κἂν ἀγαθὰ εἶναι, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας ἀγαθὸν εἶναι τὸ «ἀδικεῖν», κακὸν δὲ τὸ «ἀδικεῖσθαι». Τὸ δίκαιον ἐτέθη ὑπὸ τῶν περισσοτέρων τῶν ἀνθρώπων ἀναγκασθέντων πρὸς τοῦτο· δηλαδή ἡ πλειονότης συνῆψε μίαν σύμβασιν, δυνάμει τῆς ὁποίας ὁρισμέναι ὑποχρεώσεις ἀνελήφθησαν πρὸ παντός· δὲ ἡ ὑποχρέωσις τοῦ οὔτε «ἀδικεῖν» οὔτε «ἀδικεῖσθαι», καὶ τὴν τοιαύτην σύμβασιν «νόμιμον καὶ δίκαιον» ὠνόμασαν. Τὸ τοιοῦτον ἐγένετο διότι οἱ περισσότεροι ἀπὸ ἀδυναμίαν, ἀπὸ «ἀνανδρείαν» δὲν δύνανται οὔτε γὰ ἀδικῶσι οὐδὲ νὰ διαφεύγωσι τοῦ «ἀδικεῖσθαι», «καὶ αὐτοὶ οὐ δυνάμενοι ἐκπορίζεσθαι ταῖς ἡδοναῖς πλήρως ἐπαινοῦσιν τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν δικαιοσύνην διὰ τὴν αὐτῶν ἀνανδρείαν» (Γοργ. 492 Α). Πρὸς ἰδικὴν τῶν ὠφέλειαν λοιπὸν καὶ ἐκ φόβου, ἵνα μὴ περιέλθωσι εἰς ἐμφύλιον πόλεμον, «bellum omnium contra omnes», ἵνα μὴ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς ἰσχυροὺς, συνῆψαν τὴν ἀνωτέρω σύμβασιν. Δίκαιον συνεπῶς δὲν εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, ὅπως ὁ Θρασύμαχος ἀνωτέρω ἰσχυρίζεται «τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον», ἀλλ' ὅπως ὁ Καλλικλῆς καὶ ὁ Γλαῦκων τὸ συμφέρον τῶν ἀδυνάτων, «ἀλλ' οἶμαι οἱ τιθέμενοι τοὺς νόμους οἱ ἀσθενεῖς ἀνθρώποί εἰσιν καὶ οἱ πολλοί». (Γοργ. 483 Β). Ὑπὸ ἀμφοτέρων ὅμως τόσον κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Θρασυμάχου, ὅσον καὶ κατὰ τὴν τοῦ Γλαῦκωνος, ὡς δίκαιον θεωροῦνται οἱ κανόνες, οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν πρὸς τὸ συμφέρον καὶ πρὸς ὠφέλειαν τῆς κρατούσης τάξεως, εἴτε αὕτη εἶναι ἡ τῶν ἰσχυρῶν, εἴτε ἡ τῶν (ἀδυνάτων) πλειόνων. Εἰς μίαν τοιαύτην συμφωνίαν οὐδέποτε θὰ ἐλάμβανε μέρος ἰσχυρὸς τις ἄνθρωπος, ἐφ' ὅσον πρόκειται διὰ κἄτι μὴ φυσικόν, ἀλλὰ διὰ τῆς βίας ἐπιβαλλόμενον, ἐφ' ὅσον «φύσει μὲν γὰρ πᾶν αἴσχιόν ἐστιν, ὅπερ καὶ κακόν, τὸ ἀδικεῖσθαι, νόμῳ δὲ τὸ ἀδικεῖν», «ἐὰν δέ γε οἶμαι φύσιν ἱκανὴν γένηται ἔχων ἄνθρωπος, πάντα ταῦτα ἀποσεισάμενος καὶ διαρρήξας καὶ διαφυγὼν, καταπατήσας τὰ ἡμέτερα γράμματα καὶ μαγγανεύματα καὶ ἐπώδους καὶ

νόμους τοὺς παρὰ φύσιν ἅπαντας, ἐπαναστὰς ἀνεφάνη δεσπότης ἡμέτερος ὁ δοῦλος, καὶ ἐνταῦθα ἐξέλαμψεν τὸ τῆς φύσεως δίκαιον». (Γοργ. 484A).

4. «Φύσει» καὶ «θέσει» δίκαιον.

Ὁ Καλλικλῆς ἐξ ἄλλου ἐν τῷ διαλόγῳ «Γοργίας», διακρίνει τὸ δίκαιον εἰς «φύσει» καὶ «θέσει». Κατ' αὐτὸν εἶναι ἀνάγκη νὰ διακρίνωμεν τὸ ἐκ φύσεως ἀγαθὸν καὶ δίκαιον τοῦ θεοῦ, ἐκείνου δηλαδή τὸ ὁποῖον διὰ λόγους σκοπιμότητος ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων οὕτως ἐχαρακτηρίσθη. Ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πάλιν «φύσις» ἡνθούουν ἄλλοι μὲν τοὺς ἀγράφους νόμους, τὰς προσταγὰς τῆς λογικῆς: «τοῦτο γὰρ οἶμαι ἐγὼ τὸ δίκαιον εἶναι φύσει, τὸ βελτίω ὄντα καὶ φρονιμώτερον καὶ ἄρχειν καὶ πλεονέχειν τῶν φαυλοτέρων», (Γοργίας 490 A), δι' ἄλλους δὲ ἡ πλήρης ἱκανοποίησις τῶν ἐπιθυμιῶν ἀπετέλει τὸν νόμον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως: «ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν τὸ κατὰ φύσιν καλὸν καὶ δίκαιον, ὃ ἐγὼ σοὶ νῦν παρρησιαζόμενος λέγω, ὅτι δεῖ τὸν ὀρθῶς βιωσόμενον τὰς μὲν ἐπιθυμίας τὰς ἑαυτοῦ εἶναι ὡς μεγίστας εἶναι καὶ μὴ κολάζειν, ταύταις δὲ ὡς μεγίσταις οὔσαις ἱκανὸν εἶναι ὑπηρετεῖν δι' ἀνδρείαν καὶ φρόνησιν, καὶ ἀποπιμπλάναι ὧν ἂν αἰεὶ ἡ ἐπιθυμία γίγνηται τρυφή καὶ ἀκολασία καὶ ἑλευθερία, εἰάν ἐπικουρίαν ἔχη, τοῦτ' ἐστὶν ἀρετὴ τε καὶ εὐδαιμονία, τὰ δὲ ἄλλα ταῦτ' ἐστὶν τὰ καλλωπίσματα, τὰ παρὰ φύσιν συνθήματα ἀνθρώπων, φλυαρία καὶ οὐδενὸς ἄξια». (Γοργίας 492 AC). Ὅλα εἶναι, κατὰ τὴν γνώμην ταύτην, κατὰ συνθήκην, δίκαιον καὶ νόμος, τὸ ὡς ἀγαθὸν ἢ κακὸν χαρακτηριζόμενον, ἦθος καὶ ἠθικὴ· εἶναι μέσα πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων τῶν ἀδυνάτων. «Das Gesetz ist der Freund des Schwachen, alles will es nur eben machen» (Schiller).

5. Τὸ Δίκαιον ὡς «μεταξύ».

Τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ νόμου,—ὑποστηρίζει κατωτέρω ὁ Γλαύκων,—εἶναι ὅτι ἔχει τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλη σεβασμὸν πρὸς τὴν ἰσότητα, «δίκαιον, εἶναι τὴν τοῦ ἴσου τιμὴν» (Γοργίας 488 E). Ἡ ἰσότης εἶναι ἔννοια συνοδεύουσα τὴν δικαιοσύνην, καὶ μάλιστα ὁ

ὅρου ἰσότης ἐν Γοργία ἀναλογίαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πραγματικῶν δεδομένων σημαίνει καὶ ὄχι ἀριθμητικὴν ἰσότητα π. χ. κατὰ τὴν διανομὴν φαγητοῦ τὸ μέτρον τῆς μερίδος δὲν τὸ ὀρίζει ἡ πνευματικὴ ἱκανότης, ἀλλ' ἡ ἀπαίτησις τοῦ σώματος ἐκάστου δαιτυμόνος, «ἐὰν δὲ τύχη πάντων ἀσθενέστατος ὢν, πάντων ἐλάχιστον» ἂν καὶ εἶναι ὁ βέλτιστος, θὰ λάβῃ (Γοργ. 490 C). Τὸ Δίκαιον ἴσταται «μεταξὺ» τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, τοῦ ἀδικεῖν καὶ τοῦ «ἀδικεῖσθαι» (Ἀριστοτέλης : Ἄθ. Νικ. 1113 β, 30), καὶ τοῦτο ἐφ' ὅσον τὸ ἀγαθὸν («ἀδικεῖν») ἐξησθένησε, «ἀρρωστία τοῦ ἀδικεῖν», καὶ δὲν δύναται νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν θέλησίν του. Οἱ ἄνθρωποι ἐκτελοῦσι τὰς διαταγὰς τοῦ δικαίου, ὄχι ἀπὸ ἐλευθέραν βούλησιν, ἀλλὰ κατόπιν τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένης βίας, διότι «οὐδεὶς ἐκὼν δίκαιος» (Πολ. 366 D), καὶ τὸ ὁποῖον ὁ μῦθος τοῦ «Γύγου» ἀποδεικνύει (Πολ. 359 C).

6. Τὸ Δίκαιον ἀγαθὸν μὲν, ἀλλὰ χαλεπὸν, ἐπιζήμιον.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῶν ἄνω ἀντιλήψεων προσθέτει ὁ Ἀδείμαντος ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τί μερικοὶ ἄνθρωποι περὶ ἀρετῆς καὶ κακίας νομίζουσι. Παρ' αὐτοῖς θεωρεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ τὸ δίκαιον ἢ καλὸν ὑπεράνω τοῦ κακοῦ καὶ τῆς ἀδικίας. Τὸ δίκαιον εἶναι «αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ» ἀγαθὸν καὶ ὅμως οὐχὶ ἄξιον ἐπιδιώξεως ὡς «χαλεπὸν» καὶ ἀνωφελὲς διὰ τὸν ἔχοντα αὐτό. Ἴσως εἶναι ἡ δικαιοσύνη ὥραϊον ἰδανικόν, — ὑποστηρίζουσι— δὲν ἔχει ὅμως ἀξίαν νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς χάριν αὐτῆς, ἀφοῦ διὰ τὸν πρακτικὸν βίον ἀνωφελὲς ἀποδεικνύεται. Ἐνῶ κανεὶς ἐξ ἄλλου δὲν δύναται νὰ ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ἡ ἀδικία, ἂν καὶ εἶναι κακὸν—καὶ τοῦτο «δόξη καὶ νόμος (μόνον) αἰσχροὺς»—ἐν τούτοις εὐχάριστος καὶ εὐκόλος εἶναι τοῖς ἀνθρώποις, ἀφοῦ αὕτη μίαν πλουσίαν καὶ εὐδαίμονα ζωὴν δι' αὐτοὺς ἐπιφυλάσσει. Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ὥραϊον ἰδανικόν, ἐνῶ ἡ ἀδικία πολὺ πρακτικώτερον καὶ μάλιστα ἡ ἀληθινὴ ἀρχὴ τοῦ εὖ ζῆν, ὑπὸ τὴν προϋπόθεσιν βεβαίως ὅτι τοῦτο δὲν δηλοῦται δημοσίᾳ, διότι θὰ εὐρεθῆ κανεὶς ἀμέσως ἀντιμέτωπος τῶν νόμων καὶ τῆς κοινῆς γνώμης. Συνεπῶς τὸν ἀληθινὸν τρόπον διαβιώσεως διδάσκει τὸ ῥητόν: «δοκεῖν δίκαιον εἶναι μὴ ὄντα» (Πολ. 361 A). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ὁμίλουν οἱ πατέρες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς πρὸς τὰ τέκνα των περὶ δικαιοσύνης καὶ ἐπομένως δὲν ἦτο δύσκολον

εἰς τοὺς νέους νὰ ἀπαντήσωσιν εἰς τὸ δίλημμα τοῦ Πινδάρου : «Πότερον δίκαια τεῖχος ὕψιον ἢ σκολιαῖς ἀπάταις ἀναβάς καὶ ἑμαυτὸν οὕτω περιφράξας διαβιῶ ;» ἡ ἀπάντησις δίδεται εὐκόλως : «πρόθυρα μὲν καὶ σχῆμα κύκλω περὶ ἑμαυτὸν σκιαγραφίαν ἀρετῆς περιγραπτέον, τὴν δὲ τοῦ σοφωτάτου Ἀρχιλόχου, ἀλώπεκα ἐλκτέον ἐξ ὀπισθεν κερδαλέαν καὶ ποικίλην». Οἱ ὀλίγοι, οἵτινες διάφορον βίον διάγουσι, πράττουσι τοῦτο ἐκ φόβου ἑναντι τῶν θεῶν ἢ ἐκ καλοῦ χαρακτῆρος, ὅστις θεῖα χάριτι, παραμένει τοιοῦτος.

Αὐτὰς τὰς ἀντιλήψεις ἔχουσι οἱ περισσότεροι τῶν ἀνθρώπων περὶ δικαιοσύνης. Γεννᾶται ὅμως τὸ ἐρώτημα : καὶ ἂν τις δυνηθῆ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸ νὰ ἐμφανίζεται ὡς δίκαιος, κατὰ βάθος ὅμως νὰ εἶναι ἄδικος, καὶ νὰ πράττῃ τὸ ἄδικον τότε τί λόγον θὰ δώσῃ ἑναντι τῶν θεῶν τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ διαφύγῃ ;

«Ἄλλὰ δὴ θεοὺς οὔτε λανθάνειν οὔτε βιάσασθαι δυνατόν» (Πολ. 365 D).

Ἡ ἀπάντησις εἶναι ἀπλουστάτη : θεοὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἔαν δὲ τυχὸν ὑπάρχουσι, — ζήτημα περὶ τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα ποτὲ νὰ λάβωμεν ἀκριβῆ γνῶσιν — οὗτοι δὲν ἐνδιαφέρονται διὰ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἐὰν δὲ ὑποτεθῆ ὅτι πράγματι φροντίζουσι δι' ἡμᾶς, τότε πρέπει τὴν φύσιν τῶν θεῶν, οὕτως νὰ τὴν φανταζόμεθα, καθὼς μᾶς τὴν περιγράφουσιν οἱ ποιηταί. Οὗτοι μᾶς διδάσκουσιν ἀφ' ἑνὸς ὅτι οἱ θεοὶ ἀγαθοὶ καὶ δίκαιοι εἶναι, καὶ τοὺς δίκαιους ἀνθρώπους σύμφωνα μὲ τὰς πράξεις των ἐπὶ τῆς γῆς καὶ μετὰ θάνατον ἀμοίβουσι, ἀφ' ἑτέρου ὅμως οἱ αὐτοὶ ποιηταὶ μᾶς διηγοῦνται περὶ θεῶν, (Πολ. 365 E), ὅτι ἐκεῖνοι τὴν ἀπόφασίν των περὶ τῶν ἀνθρώπων ἐκ θυσιῶν καὶ «ἀναθημάτων» ἐξαγορῶσι. Κατὰ τὴν γνώμην ταύτην θὰ τεθῶσιν δίκαιοι καὶ ἄδικοι ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδωλίου πρὸ τοῦ ἀνωτάτου δικαστηρίου, ἀμφότεροι δὲ θὰ ἐξαγοράσωσι τὴν ἀθωοτικὴν ἀπόφασιν οἱ μὲν διὰ τῶν δικαίων αὐτῶν πράξεων, οἱ δὲ διὰ τῶν θυσιῶν καὶ δώρων. Πρὸς τίνα λοιπὸν σκοπὸν πρέπει νὰ ζῆ τις ὡς δίκαιος, ὅταν καὶ ὁ ἄδικος εἰς τὸ τέλος τὰς συνεπείας τῶν ἀνοσιουργημάτων μὲ δῶρα νὰ ἐξαγοράσῃ δύναται, καὶ μάλιστα καθ' ἣν στιγμὴν διήλθεν ἤδη μίαν πλουσίαν καὶ εὐχάριστον ζωὴν ; Ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἀπατηλῶν σκέψεων, μὲ τὰς ὁποίας ἡ ἐπανάστασις τῶν σοφιστῶν τὴν λαϊκὴν ψυχὴν ἐκυρίευσεν, ἐτίθετο ἀντιμέτωπος ὁ Σωκράτης

ηγούμενος ἐνὸς σκληροῦ ἀγῶνος καὶ κατὰ τὸν ὁποῖον ἠρωϊκῶς ἔπεσε.

Ἐφ' ὅσον αἱ ἀντίθετοι γνῶμαι καὶ ἀντιλήψεις περὶ δικαίου καὶ ἀδίκου ἀνεπτύχθησαν ἀπομένει εἰς τὸν Σωκράτην νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ δικαιοσύνη τὸ ὠραιότερον τῶν ἀγαθῶν εἶναι, ἐξ ἐκείνων τὰ ὅποια «αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ» καὶ διὰ τὰς ὠφελίμους συνεπείας αὐτῶν ἀγαπῶμεν· ὅτι «αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ» τὸ μέγιστον τῶν ἀγαθῶν μὲ μίαν ἰδιαιτέραν δύναμιν, «τῇ αὐτοῦ δυνάμει» ἐξοπλισμένον εἶναι καὶ ἥτις δύναμις τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἀποτελεῖ. Πρὸς αὐτὸν τὸν σκοπὸν κατευθύνονται οἱ λόγοι του: «Τὸ δὲ δὴ μετὰ τοῦτο σκοπεῖ ἐν αὐτῇ, φῶς ποθὲν πορισάμενος ἱκανόν, αὐτὸς τε καὶ τὸν ἀδελφὸν παρακάλει καὶ Πολέμαρχον καὶ τοὺς ἄλλους, ἐάν πως ἴδωμεν ποῦ ποτε ἂν εἴη ἡ δικαιοσύνη καὶ ποῦ ἡ ἀδικία, καὶ τί ἀλλήλοιν διαφέρετον, καὶ πότερον δεῖ κεκτῆσθαι τὸν μέλλοντα εὐδαίμονα εἶναι ἐάν τε λανθάνῃ ἐάν τε μὴ πάντα θεοὺς τε καὶ ἀνθρώπους» (Πολ. 427 D).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται φανερὸν ὅτι παρὰ τοῖς Σοφισταῖς ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν προβλημάτων περὶ ἀπλῆς ἀσκήσεως τοῦ πνεύματος πρόκειται, ἐνῶ ἐν τῷ σωκρατικῷ διαλόγῳ ἐξελίσσονται αἱ σκέψεις κατὰ σειρὰν πρὸς ὠρισμένην κατεύθυνσιν καὶ μὲ ὠρισμένον σκοπὸν. Παρὰ τοῖς Σοφισταῖς πρόκειται περὶ ρητορικῆς τέχνης καὶ γνώσεων ἐμπειρικῶν, ἐνῶ ὁ Σωκράτης φροντίζει διὰ τῆς συζητήσεως νὰ γνωρίσῃ τὸν πραγματικὸν ἐσωτερικὸν ἀνθρώπου, ἐξ οὗ ἀπορρέουσι τὰ ἰδανικὰ καὶ ἐκ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἡ εὐτυχία ἐν τῷ κόσμῳ ἐξαρτᾶται.

Καὶ ὅμως ἐρωτῶσι: εἰς τί λοιπὸν συνίσταται ἡ Πλατωνικὴ δικαιοσύνη μὲ τὴν ἀξίωσιν αὐτῆς ὅπως ἕκαστος «τὰ αὐτοῦ πράττει»; Δικαία πρᾶξις σημαίνει τὸ ἐνεργεῖν ἐπὶ τῇ βάσει νόμου τινός· ἡ Πλατωνικὴ δικαιοσύνη ὅμως δὲν θέτει γενικὸν τινα νόμον δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ὅπως ὁ νόμος τῆς ἠθικῆς τοῦ Κάντ: «Handle so, dass die Maxime deines Willens jederzeit zugleich als Prinzip einer allgemeinen Gesetzgebung gelten könne» ἢ ἡ ἀρχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ: «ὁ σὺ μισεῖς ἕτέρω μὴ ποιήσεις». Ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ μόνον μίαν ἐσωτερικὴν ἁρμονίαν τὴν ὁποίαν ὅμως ἕκαστος διαφόρως ἀντιλαμβάνεται. Ἡ δικαιοσύνη αὕτη δὲν θέτει καμμίαν γενικὴν προσταγὴν, ἕνα ἀντικειμενικὸν κανόνα, πέραν τῶν ὁρίων τῆς ὑποκειμενικότη-

τος, ἐπὶ τῇ βύσει τοῦ ὁποίου ἡ ἐσωτερικὴ ἁρμονία ἐκάστου νὰ ὁυθμίζεται. Καὶ ὅμως αὕτη ἡ ἐσωτερικὴ ἁρμονία τὴν ὁποίαν ὁ Πλάτων ἀπαιτεῖ, ἡ καθαρὰ συνείδησις δηλοῖ συγχρόνως καὶ ἀντικειμενικόν, ἓνα γενικὸν «κοινόν» νόμον. Τὸ αἶσθημα τῆς ψυχικῆς ἡρεμίας σημαίνει κατὰ τὸν Πλάτωνα, ὅτι τὸ λογιστικὸν τῆς ψυχῆς τὰς ιδέας κατενόησε, ὅτι ἡ ψυχὴ τὸν αἰώνιον ἠθικὸν νόμον ἐν ἑαυτῇ αἰσθάνεται. Ὅταν ὁ Πλάτων ὁμιλεῖ περὶ ἁρμονίας, δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ἀπλῆς ἐπιφανειακῆς ἀπατηλῆς ἁρμονίας, τὴν ὁποίαν πολλάκις ἐν ψευδῆς αἰσθημα γεννᾷ, ἀλλὰ περὶ μιᾶς συνειδητῆς τοιαύτης, ἣτις μόνον ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἀγαθοῦ προέρχεται.

Ἐξ ἄλλου ἐκάστη ψυχὴ παρὰ Πλάτωνι δὲν εἶναι καὶ κεχωρισμένοι ἐν ἰδιαιτέρον ὅλον (isolierte Einheit), ὅπερ ὑπάρχει αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ ἐν μέρος μιᾶς μεγάλης ὁλότητος. Ἡ ἁρμονία λοιπὸν τῆς μικρᾶς ὁλότητος, τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς, καθιστᾷ συνειδητὸν εἰς αὐτὴν τὸ πόθεν ἔρχεται. Τὸ ἄτομον, ἡ λογικὴ ἐκάστου ἐμπεριέχει τὸν γενικόν, «κοινόν» νόμον. Εἰς τὴν ψυχὴν ἐκάστου ἐδόθη ἡ δυνατότης νὰ εὑρισκῆται εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ὅλον καὶ δὴ πρῶτον μὲ τὴν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων, ὡς τὴν πρώτην μεγαλητέραν ψυχικὴν ὁλότητα, κατόπιν δὲ μὲ τὸν κόσμον τοῦ σύμπαντος καὶ τοὺς νόμους αὐτοῦ, ὑπὸ τῶν ὁποίων διέπεται. (Νόμος 714 Α, 644 Δ, 957 C, 645 Α, Τίμαιος 41 C, 69 Δ, 72 Δ, 73 C). Ὁ Πλάτων φροντίζει νὰ στηρίξη τὴν ἠθικὴν κατὰ τρόπον αὐτόνομον καὶ οὐχὶ ἑτερονόμως ὅπως π. χ. ὁ Schiller στηρίζει ταύτην ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς ἢ ἐπὶ τῆς ἀγάπης καὶ θεονομίας, ὅπως ὁ Herbart καὶ οἱ τοῦ Μεσαίωτος. Τοιοῦτον τι σημαίνουν οἱ λόγοι του: «καὶ ὅσον ἐν ἡμῖν ἀθανασίας ἐνεστι, τούτῳ πειθομένους δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ τὰς δ' οἰκίσεις καὶ τὰς πόλεις διοικεῖν τὴν τοῦ νοῦ διανομὴν ἐπονομάζοντες νόμον» (Νόμ. 714 Α) καὶ τοῦτο πάντοτε μὲ τὴν παρήγορον ἐλπίδα ὅτι τὰ ἔργα ἡμῶν παρ' ἐνὸς θεοῦ ὁδηγοῦνται, «ἦπερ καὶ ὁ θεὸς ἡμᾶς ἄγει» (Νομ. 968 Β). Δικαιοσύνη κατὰ τὸν Πλάτωνα σημαίνει κυρίως ἐσωτερικὴν διάθεσιν, φρόνημα, ἠθος καὶ οὐχὶ δικαίαν πράξιν, καθὼς καὶ ὁ Σαῖκσπηρ ἔλεγε: «τοῦτο ὑπεράνω ὄλων, νὰ μείνης πιστὸς εἰς τὸν ἑαυτὸν σου». Καθ' ὅμοιον τρόπον ἀπαντᾷ καὶ ὁ Πλάτων: μείνατε πιστὸς εἰς τὴν ἐσωτερικὴν, ψυχικὴν διάταξιν, ἐφ' ὅσον

λόγος τῆς ψυχῆς σημαίνει νόμος (Πολ. 603 B), ἐξ οὗ ἀκολουθεῖ ὅτι δέον νὰ συμβῇ. Ἐὰν ἐν τῇ ἀρμονικῇ ἐσωτερικῇ διατάξει τῆς ψυχῆς δὲν ἐνυπάρχει ὁ γενικὸς νόμος, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ περιορίζεται ἕκαστος εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἑαυτοῦ μόνον πράξεων, ἀφοῦ κρίσις γενικῶς σημαίνει ἀπόφασις ἐπὶ τῇ βάσει γενικοῦ τινος μέτρου. Ἐναντίον ὅμως μιᾶς τοιαύτης σοφιστικῆς ὑποκειμενικότητος πολεμᾷ ἡ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος. Ὁ Πλάτων προβάλλει ἐναντίον τοῦ φυσικοῦ νόμου τῶν Σοφιστῶν, τὸν νόμον τοῦ λόγου ἀντὶ τῶν ἀμέσων δεδομένων, τοῦ ἐγωϊσμοῦ καὶ τῆς φυσικῆς δυνάμεως, θέτει τὸν νόμον τῆς ἰδέας. Ὁ Πλάτων διακρίνει, ὅπως ἡ Ἀντιγόνη, τὴν προσωρινότητα τῶν ἀνθρωπίνων, καὶ τὴν αἰωνίαν φύσιν τῶν θεῶν, τοῦ κόσμου τῶν ἰδεῶν. Πρὸς εὗρεσιν τοῦ δικαίου καὶ τῆς δικαιοσύνης ἐπιστρέφει οὗτος εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ἐρευνᾷ αὐτήν, πρᾶγμα ὅπερ σημαίνει ταυτόχρονον καθορισμὸν τῆς ἐννοίας τῆς ψυχῆς.

Ἡ μέθοδος τοῦδε ἀνάπτυξις ἔδειξε κατὰ τρόπον ἐμπειρικὸν τὰς διαφορὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ποῖος ὅμως αὐτὴν τὴν πλειονότητα εἰς ἓν ἀρμονικὸν ὅλον φέρει, τοῦτο εὗρισκομεν ἀναχωροῦντες ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῆς ἠθικῆς, τῆς δικαιοσύνης. Διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀντιμιχόμενων δυνάμεων τῆς ψυχῆς κατέστη εἰς ἡμᾶς φανερὸν τί εἶναι περίπου δικαιοσύνη. Νῦν ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς εὐρεθείσης ἰδέας δέον νὰ καθορίσωμεν τὴν ἐννοίαν τῆς ψυχῆς, τὸν ῥυθμὸν καὶ τὴν ἀρμονίαν αὐτῆς. Καθ' ὅμοιον τρόπον ἄλλως τε ἐργαζόμεθα ἐν τῇ κατασκευῇ καὶ διατάξει τῶν ἀφηρημένων ἐννοιῶν : ἀρχόμενοι ἐκ τῶν πραγματικῶν φαινομένων κερδίζομεν τὴν γενικὴν ἐννοίαν, κατόπιν δὲ εἰς τὴν εὐρεθείσαν ἐννοίαν ὑπάγομεν τὰς διαφορὰς περιπτώσεις. Τὸ κύριον λοιπόν, ὅπερ τὴν ψυχὴν χαρακτηρίζει εἶναι «τίμια ψυχαῖς», μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ δικαιοσύνη ζωηρότερον ἐκδηλοῦται. Ψυχὴν ὀνομάζει ὁ Πλάτων «μία νὰ ἰδέαν εἴτε ψυχὴν εἴτε ὅτι δεῖ καλεῖν», δηλαδὴ τὴν ἰδέαν τοῦ δικαίου, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ τῆς πρακτικῆς ἠθικῆς, τὴν ἰδέαν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅσον ἀφορᾷ τὸ «μέγιστον μάθημα».

«Wer sich vor der Idee scheut, hat auch zuletzt den Begriff nicht mehr».

GOETHE

IV

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΟΥ ΠΤΕΡΩΤΟΥ ΑΡΜΑΤΟΣ

Τὴν ἀνωτέρω διττὴν ἀντίληψιν περὶ ψυχῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὡς καὶ φαινομενικὸν τριμερές, ἀφ' ἑτέρου δὲ ὡς μίαν νοητὴν ὁλότητα, ὡς ἰδέαν τοῦ δικαίου εἰκονίζει ὁ Πλάτων ἐν Φαίδρῳ «συμφύτῳ δυνάμει ὑποπτέρου ζεύγους τε καὶ ἡνιόχου» (Φαιδρ. 246 A). Ὁ εἷς τῶν ἵππων εἶναι «καλὸς τε καὶ ἀγαθός», ὁ δὲ ἕτερος βεβαρυμένος διὰ πολλῶν ἐλαττωμάτων καὶ ἐπομένως ἕξ αἰτίας τῆς ἀντιθέσεως ταύτης ἡ ἡνιόχησις εἶναι δύσκολος. Διὰ τῆς τριάδος, (τῶν δύο ἵππων καὶ τοῦ ἡνιόχου) ὑπονοεῖται ἡ εἰς τρία διαίρεσις τῆς ψυχῆς. Ὁ ἡνιόχος εἶναι τὸ λογιστικόν, ὁ ἀγαθὸς ἵππος τὸ θυμοειδές, καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν ἐκπροσωπεῖ ὁ «κακὸς» ἵππος. Ἐπὶ πλέον ἡ εἰκὼν αὕτη δηλοῖ τὴν κυρίαν πλατωνικὴν σκέψιν περὶ ψυχῆς, ὅτι δηλαδὴ ψυχὴ μία δύναμις εἶναι, ὅπως τὸ κινούμενον ἄρμα, ἣτις δύναμις μεταφορικῶς εἰς τὰ πτερὰ τῶν ἵππων εὐρίσκεται καὶ τὴν ὁποῖαν ὁ ἀδιάκοπος πόθος, ὁ φιλοσοφικὸς ἔρως διεγείρει.

Αἱ πτερωταὶ ψυχαὶ ταξειδεύουσι, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διὸς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν, δι' ὅλου τοῦ κόσμου, μετεωροποιοῦσι μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Θεοὶ ἐν προκειμένῳ ὑπονοοῦνται οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, οἵτινες κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀρχαίων ἐντεῦθεν τοῦ οὐρανοῦ μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων ψυχῶν ζῶσι. Παρὰ τοῖς Ὀλυμπίοις θεοῖς ἀμφοτέρω οἱ ἵπποι ἀγαθοὶ εἶναι καὶ συνεπῶς τὸ ἄρμα αὐτῶν «ἰσορρόπως» καὶ «ῥαδίως πορεύεται» μέχρι τῶν συνόρων (τοῦ κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν ἀρχαίων κόσμου), ἐκεῖθεν δὲ θεωροῦσι «τὰ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ» (Φαιδρ. 246 C). Διὰ τὰς ἄλλας, ἀνθρωπίνους ψυχὰς καθίσταται προβληματικὴ ἡ συμπαρακολούθησις τῆς πορείας τῶν θεῶν, διότι πάντοτε ὁ τῆς «κάκης» ἵππος μεθ' ὁρμῆς πρὸς τὴν γῆν ῥέπει. Ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι κατορθώνουσι νὰ συμπορεύωνται μέχρι τέρατος, δύνανται μετὰ πολλοῦ ὕμους κόπου καὶ πόνου καὶ μόνον διὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἡνιόχου («μόλις καθερῶσα»), νὰ παρατηρῶσι ἐκεῖθεν, τὸν «ὑπερουράνιον τόπον». Ἐκεῖθεν θεωροῦσι αὐτὴν (τὴν) δικαιοσύνην, . . . σω-

φροσύνην, . . . ἐπιστήμην, οὐχ ἢ γένεσις πρόσεστιν, οὐδ' ἢ ἐστὶ που ἑτέρα ἐν ἑτέρῳ οὕσα ὧν ἡμεῖς νῦν ὄντων καλοῦμεν, ἀλλὰ τὴν ἐν τῷ ὅ ἐστιν ὄν ὄντως ἐπιστήμην οὕσαν· καὶ τὰλλα ὡσαύτως τὰ ὄντα θεασαμένη (ἢ ψυχὴ) καὶ ἐστιαθεῖσα, δῦσα πάλιν εἰς τὰ εἶσω τοῦ οὐρανοῦ, οἴκαδε ἦλθει» (Φαιδρ. 247 DE). Ὅσαι τῶν ψυχῶν ὑπὸ τῶν ἵπλων ἐθορυβήθησαν καὶ ὀλίγα ἐν πολλῇ συντομίᾳ τῶν ἔξω τοῦ οὐρανοῦ εἶδον, παραμένουσι «ὑποβρούχαι», ἐν τῷ ἐσωτερικῷ. Ἐκεῖ, κατὰ τὴν γενικὴν ἀμιλλαν πρὸς ἔξοδον, «ἰδρῶς ἔσχατος» καταλαμβάνει τὰς ψυχάς, θραύονται αἱ πτέρυγες αὐτῶν ἐκ τῆς ἀλληλοσυγκρούσεως καὶ πίπτουσι (πτερορροή) σὺν τῷ χρόνῳ, ἰδίως ὅταν ἡ ψυχὴ «λήθης» καὶ «καρίας» πληρωθῇ. Αἱ γυμνωθεῖσαι ψυχαὶ πίπτουσι, κατὰ τὸν θεσμόν τῆς Ἀδραστείας, ἐπὶ τὴν γῆν, ὅπου φυτεύονται πάλιν εἰς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα φιλοσόφου ἢ μουσικοῦ, ἢ πολιτικοῦ κλπ. ἀναλόγως καὶ κατὰ πόσον ἐκάστη πολλὰ ἢ ὀλίγα τοῦ ὑπερουρανίου τόπου ἐθεάθη.

Ἐπὶ τῆς γῆς ἀρχίζει διὰ τῆς γενέσεως μία νέα ζωὴ δι' ἐκάστην τῶν ψυχῶν, μὲ τελικὸν σκοπὸν τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τῶν γηϊνῶν δεσμῶν, ἵνα ἐπανέλθῃ ἐκάστη εἰς τὸν τόπον ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξεπορεύθη. Ἡ ἀπελευθέρωσις ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς, ἐὰν δηλαδὴ καὶ κατὰ πόσον τις ἀγωνίζεται ἀποτελεσματικῶς κατὰ τῶν ἀπατηλῶν ἐρεθισμῶν (des Daseins), διότι «ὅς μὲν ἂν δικαίως διαγάγῃ ἀμείνωνος μοίρας μεταλαμβάνει, ὅς δ' ἂν ἀδίκως, χείρονος» (Φαιδρ. 248 E). Ἐπὶ τῇ θεᾷ τῶν ὠραίων ἐν τῷ κόσμῳ ἐγείρεται τοῦ ἡνιόχου ἢ μνήμη «πρὸς τὴν τοῦ κάλλους φύσιν» (Φαιδρ. 250 B, 254 B), ὅπερ κάποις εἶδεν. Ἐκ τοῦ ὠραίου προσώπου ἢ πράγματος ἐκπέμπεται μία δύναμις, «πνεῦμα», ὅπερ τὴν ψυχὴν τοῦ θεατοῦ θερμαίνει καὶ ἐκ τῆς θερμάνσεως φύονται πάλιν αἱ πτέρυγες αὐτῆς. Διὰ τῆς θεᾶς τῶν ἰδεῶν ἢ τοῦ ὁμοιώματος αὐτῶν, τοῦ καλοῦ, (ὠραίου) ἀγαθοῦ, σοφοῦ «τρέφεται καὶ αὔξεται μάλιστα γὰρ τὸ τῆς ψυχῆς πτέρωμα, αἰσχροῦ δὲ καὶ κακῶ καὶ τοῖς ἐναντίοις φθίνει καὶ διόλλυται. (Φαιδρ. 246 E).

Ἡ ἐκπεμφθεῖσα δύναμις, ἀφοῦ πληρώσει τὴν ψυχὴν ἔρωτος, ἐπιστρέφει, τρόπον τινὰ ἀντανεκλαστικῶς, εἰς τὴν ἐξ ἧς προσῆλθε πηγὴν, καὶ οὕτω ἐπέρχεται μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὁ ἀπαραίτητος σύν-

δεσμος. Τὴν τοιαύτην ἔραστοῦ καὶ ἔρωμένου ἐπίδρασιν καὶ οὐνδεσιν παραλληλίζει ὁ Πλάτων καὶ κατ' ἄλλον τρόπον : ὅτι δηλαδή ὁ εἷς βλέπει ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ἄλλου, ἐν τῷ κατόπτρῳ τοῦ ἄλλου, ἑαυτόν. Οὗτος εἶναι ὁ λεγόμενος πλατωνικὸς ἔρωτος : ἢ ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ ὡραίου καὶ τῶν ἄλλων ἀνάμνησις τῆς ψυχῆς τῶν ὑπ' αὐτῆς ποτε θεαθέντων», «ἐν αὐγῇ καθαρᾷ, καθαρῶν ὄντιες». Ἡ ἀγάπη συνεπῶς τὴν ὁποῖαν αἰσθάνεται ἢ ἀνθρωπίνη ψυχή πρὸς τὴν ὡραίαν φύσιν, τὸ ἁρμονικὸν σῶμα καὶ γενικῶς πρὸς πᾶν τὸ ὡραῖον, προέροχεται ἐκ τοῦ ὅτι ταῦτα ἀπεικονίζουσι κάπως τὰς ἰδέας αὐτὰς καθ' ἑαυτάς, ἢ μᾶλλον διότι ἐπὶ τῇ θεᾷ ἐκείνων αὐτὰς ἀναμιμνήσκειται, διὰ τὰς ὁποίας ἡ ψυχή πρωταρχικὸν καὶ αἰώνιον ἔρωτα τρέφει. Μόνον μία τοιαύτη ἐρμηνεία βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἰδέας δίδει μίαν σοβαρὰν ἐξήγησιν τοῦ βασικοῦ αὐτοῦ προβλήματος τῆς ζωῆς : τί εἶναι ἔρωτος, τί εἶναι ὁ ἐνθουσιασμός τῆς ψυχῆς ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου ;

Ἡ ψυχή εἶναι οὕτως εἰπεῖν ἓν σπέρμα (κόκκος), ὅπερ ἔχει τὴν δυνατότητα νὰ ἀναπτυχθῇ, ἐφ' ὅσον αἱ ἐξωτερικαὶ συνθήκαι τὸ ἐπιτρέπουσι καὶ ἡ ἐσωτερικὴ δύναμις τὸ ἀπαιτεῖ. Ὁ ἔρωτος εἶναι ὁ κύριος λόγος διὰ τὴν ἀφύπνισιν, ἀνάπτυξιν, ἐκδήλωσιν τῶν ἐσωτερικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς, ὅπως ἡ θερμότης καὶ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου διὰ τὴν βλάστησιν. Διὰ τοῦ ἔρωτος ἐπανέρχεται ἡ ψυχή πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἐρευνᾷ διὰ τοῦ λόγου τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ αὐτῆς, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποῖαν τὸ ἦθος καὶ τὰς πράξεις τῆς κανονίζει, «ἰχνεύοντες δὲ παρ' ἑαυτῶν ἀνευρίσκουσιν τὴν τοῦ σφετέρου θεοῦ φύσιν εὐποροῦσι διὰ τὸ συντόμως ἠναγκάσθαι πρὸς τὸν θεὸν βλέπειν, καὶ ἐφαπτόμενοι αὐτοῦ τῇ μνήμῃ ἐνθουσιῶντες ἐξ ἐκείνου λαμβάνουσι ἔθνη καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα, καθ' ὅσον δυνατόν θεοῦ ἀνθρώπων μετασχεῖν» (Φαιδρ. 253 Α).

Διὰ τῆς ὅλης αὐτῆς μυθολογικῆς ἀπεικονίσεως καθίσταται ἀκόμη μίαν φορὰν φανερὸς ὁ ὑφιστάμενος ἀγὼν ἐν τῇ ψυχῇ μεταξὺ λόγου καὶ πάθους, μεταξὺ τοῦ ἠνιόχου καὶ τοῦ κακοῦ ἵππου τοῦ ἄρματος. Ἐπὶ τῇ θεᾷ τοῦ προσώπου τῆς ἀγάπης, ὅταν ἡ ψυχή τὸ ὡραῖον βλέπει, θερμαίνεται αὕτη ἐξ ὀλοκλήρου. Ὁ ἀγαθὸς τῶν ἵππων προικισμένος «μετὰ σωφρονύνης καὶ αἰδοῦς» ἀφίεται νὰ κυβερνηθῆται, παρὰ τοῦ ἠνιόχου, «κελεύσματος μόνον καὶ λόγῳ ἠνιοχεῖται».

Ὁ κακὸς ἵππος, τῆς «ὑβρεως καὶ ἀλαζονείας ἑταῖρος», οὔτε τὸν χαλινὸν οὔτε τὴν μάστιγα ἀκούει, ἀλλὰ «σκιρτῶν» βία φέρει τὸ ὄλον ἄρμα πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ ὁποίου ἑραστής εἶναι· ὁ ἡνίοχος ἐξ ἄλλου ἐλκύει σφοδρῶς τὰ ἡνία, ὥστε «ἐπὶ τὰ ἰσχία ἄμφω καθίσει τὸ ἵππῳ». Παρ' ὅλα ὅμως ταῦτα ὁ τῆς κάρης ἵππος μόλις συνέρχεται ἐκ τῶν πόνων τοῦ χαλινοῦ, περιπαίζει τὸν ἡνίοχον καὶ τὸν ὁμόζυγον αὐτοῦ ὅτι «δειλία τε καὶ ἀνανδρία λιπόντε τὴν τάξιν». Κατόπιν πάλιν «βιαζόμενος, χρεμετίζων... ἐγκύψας καὶ ἐκτείνας τὴν κέκρον, ἐνδακὼν τὸν χαλινὸν» φέρει τὸ ὄλον ἄρμα «μετ' ἀναιδείας» πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῶν σκοπῶν του. Ὄταν ὅμως φρόνιμοι σκέψεις ἐν τῇ ψυχῇ ἐπικρατήσωσι, ὅταν δηλαδή ὁ ἡνίοχος βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἵππου κυριαρχήσῃ, τότε πᾶσα ἡ ψυχὴ μεθ' ὅλων αὐτῆς τῶν δυνάμεων φιλικῶς διακειμένων «ἰσορρόπως» φέρεται πρὸς τὰ ἄνω, ἁρμονικὸν βίον διέρχεται, «ὁμοιοθητικὸν τὸν ἐνθάδε βίον διάγουσιν, ἐγκρατεῖς (αἱ ψυχαὶ) αὐτῶν καὶ κόσμιοι ὄντες, δουλωσάμενοι μὲν ὅ κακία ψυχῆς ἐνεργίῳ, ἐλευθερώσαντες δὲ ὅ ἀρετῇ» (Φαιδρ. 256 Β)· καὶ ὅπερ ὁ Πλάτων δικαίαν ἐσωτερικὴν διάταξιν τῆς ψυχῆς ὀνομάζει.

1) Εἰς προσεχῆς τεῦχος τοῦ περιοδικοῦ δημοσιεύεται ἀντιπαράθεσις καὶ ἀντίκρουσις τῶν διαφόρων ἀντιλήψεων τῆς νεωτέρας βιβλιογραφίας, ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀναπτυχθέντα φιλοσοφικὰ προβλήματα.